

УДК 377.8:37.036

Юлія Деркач

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ ФОРМ І МЕТОДІВ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ

Одним із найважливіших аспектів формування особистості є естетичне виховання. Будучи цілеспрямованим процесом “формування розвиненої естетичної свідомості та смаку, здатності сприймати і цінувати прекрасне в суспільному житті, природі, мистецтві, потребі та здатності творити за законами краси, естетичне виховання нерозривно пов’язане з іншими сторонами цілісного виховного процесу, пронизує їх, багато в чому зумовлюючи його ефективність. Якісне виховання з урахуванням сучасних вимог освітньої установи і суспільства вимагає підготовленого педагога в галузі естетичного виховання” [9, с. 5]. Питання естетичного виховання особистості набувають особливого значення в сучасних умовах розвитку суспільства, коли загострюються суспільні суперечності, втрачаються загальнолюдські цінності, життєві ідеали, має місце аморальна поведінка молоді.

Аналіз наукових підходів до визначення сутності, змісту, форм і методів естетичного виховання у вищих навчальних закладах щодо практики естетичного виховання дозволяють визначити чинники, що зумовлюють специфіку естетичного виховання у вищій школі [1, с. 58]: рівень естетичної теорії з урахуванням досягнень світової естетичної науки; рівень теорії естетичного виховання учнівської молоді загалом і студентства зокрема; узагальнення досвіду новітніх технологій естетичної освіти, естетичного просвітництва, естетичного виховання у вищих навчальних закладах України та зарубіжжя; характер навчання у вищій школі; завдання вищої школи як культурно-освітнього центру; специфіка студентства як соціальної групи; освітньо-культурний простір, у якому знаходиться вищий навчальний заклад; культурний простір самого вищого навчального закладу; принципи культурної та субкультурної поведінки у просторі культури взаємодії зі студентами; взаємодія студентів між собою; естетичний аспект середовища освіти і розвитку особистості тощо.

Особливо важливою є проблема естетичного виховання студентів педагогічних спеціальностей, зокрема педагогічних коледжів.

Належний рівень естетичного виховання у навчально-виховному середовищі педагогічного коледжу є важливим компонентом професійної підготовленості вчителя початкових класів, у діяльності якого естетична складова відіграє важливу роль.

В естетичному вихованні студентів педагогічних коледжів суттєве місце займають методи виховання, їх вибір і поєднання. У педагогічній літературі методам навчання та виховання приділяється значна увага (А. Алексюк, С. Архангельський, Ю. Бабанський, В. Краєвський, І. Лернер, М. Махмутов, В. Оконь, В. Паламарчук, М. Скаткін, В. Онишук, А. Хуторський та ін.). Практично у всіх дослідженнях з проблем естетичного виховання виділяються його форми і методи. Проблему естетичного виховання й естетичної освіти досліджували І. Зязюн, Н. Миропольська, А. Щербо, Д. Д жола, Г. Шевченко, В. Бутенко, Л. Масол, О. Дем'янчук та ін.

Водночас проблема визначення функцій методів естетичного виховання та їх взаємозв'язку не була предметом спеціального дослідження. Поза увагою дослідників залишилося питання про взаємозв'язок методів виховання майбутніх педагогів і методів виховання учнів. Одні й ті ж методи естетичного виховання, як правило, застосовуються викладачами для студентів педагогічних коледжів, а потім – студентами у процесі педагогічної практики та у майбутній професійній діяльності. Доцільність обґрунтування тісного взаємозв'язку між цими методами виховання, забезпечення їх наступності й зумовили вибір теми даної статті.

Мета статті – обґрунтувати сутність і доцільність функціональних взаємозв'язків методів естетичного виховання студентів педагогічного коледжу та проілюструвати теоретичні положення конкретними прикладами.

У більшості підручників з естетичного виховання основним методом визначається ознайомлення особистості з творами мистецтва [10].

Ми погоджуємося з В. Вертегел, що “така позиція є дещо однобокою, тому що естетичне розповсюджується не тільки на мистецьку сферу життя, але й на всі інші галузі. Найбільш дієво вона виявляється в повсякденних речах: побуті (дизайн приміщень), одязі (моді), зовнішньому вигляді (краса тіла, краса спорту), манері спілкування (мова, мовлення, інтонація, стиль) тощо” [2, с. 67]. Доцільними є методи естетичного виховання, схарактеризовані Б. Лихачовим, який поділив їх на групи методів художнього й морального (педагогічного) впливу. До художніх методів естетичного виховання відносять різні способи практичного навчання особистості сприйняття того чи іншого виду мистецтва. Іншу групу методів, що забезпечують естетичний розвиток і виховання естетичного смаку особистості, складають методи, пов'язані зі сприйняттям та аналізом художніх творів. До третьої

групи методів естетичного сприйняття входять методи організації самостійної художньо-творчої діяльності особистості [6, с. 137].

Загалом методи виховання – це способи організації спільної діяльності педагогів і учнів, спрямовані на взаємний розвиток, удосконалення особистостей педагогів і формування особистостей учнів відповідно до цілей виховання. Метод виховання визначається цілями і змістом виховання. Суть методів виховання – організація за їх допомогою діяльності школярів щодо освоєння змісту виховання для формування властивостей особистості відповідно до цілей [11]. З іншого боку, метод виховання визначається як спосіб впливу вихователя на свідомість, волю і поведінку вихованця з метою формування у нього стійких переконань і певних норм поведінки. Щоб методи і прийоми були дієвими, необхідно використовувати певні засоби, що є надбанням духовної та матеріальної культури. Прийом виховання є складовою методу і визначає шляхи реалізації вимог методів виховання, причому методи і прийоми виховання є своєрідними інструментами в діяльності педагога.

Методичні прийоми трактуються як конкретний прояв певного методу виховання. Вони визначають своєрідність використовуваних методів і підкреслюють індивідуальний стиль роботи вихователя. Виховну дію передбачає напрям різних видів діяльності на вирішення виховних завдань. Проте дія, що “неправильно інструментує або виражена в грубій, нетактовній формі, перетворюється спочатку на своєрідне гальмо розвитку позитивних поглядів, вчинків, оцінок, а потім і в загальну тенденцію “опору вихованню”. Так “засіб розвитку” (дія природи, теплих людських відносин тощо) підміняється “засобом гальмування”. А хіба школа не рясніє прикладами придушення, підминання, нівеляції дитячої волі, радості, руху, життя, перетворюючись із виховної установи на установу нагляду, придушення?” [7, с. 341]. Протидіють цьому “точки опори” (термін Л. Маленкової), які дозволяють вибудувати особливу логіку виховання. Це *природа, культура, справа* (яку людина робить), *люди* (з якими людина вступає у найрізноманітніші відносини) і “*я сам*” як найвища цінність. Відчуття власної гідності доцільно ростити, дбайливо культивувати як найважливішу “точку опори”, бо це відчуття є своєрідною мірою розвитку людини – її самопочуття і самооцінки, його здібностей і рівня домагань, її кращих рис вдачі.

Серед форм і методів естетичного виховання найефективнішими вважають такі [3]: метод переконання як засіб формування знань, поглядів, ціннісних орієнтацій; бесіди-обговорення переглянутих вистав, творчих зустрічей із митцями тощо; перегляд вистав і мистецьких виставок; екскурсії у мистецькі заклади, музеї; використання сучасних відео- та аудіоматеріалів; підготовка мистецьких екскурсій

силами студентів; створення тематичних виставок, альбомів, стендів, присвячених мистецтву; випуск студентської газети тощо.

Положення про те, що студенту – майбутньому педагогові – естетична вихованість не лише необхідна як особистості, але є атрибутом його професійної діяльності, присутнє у багатьох наукових дослідженнях. Водночас, практично не згадується, що у складному процесі естетичного виховання кожен із методів проходить своєрідний спіралевидний цикл – методи естетичного виховання не лише пов'язані між собою, не лише пов'язані з методами інших видів виховання, але й трансформуються у ланцюжку “наукова діяльність працівників академічних установ та викладачів – підвищення кваліфікації викладача вищої школи – використання конкретної форми чи методу виховання викладачами педагогічного коледжу – використання цього ж методу чи форми виховання студентами у процесі навчання, педагогічної практики й у майбутній професійній діяльності для впливу на учнів” (рис. 1).

Рис. 1. Взаємозв'язки і трансформація методу виховання

На нашу думку, ці взаємозв'язки методів виховання, зокрема естетичного, повинні відігравати суттєву роль в естетичному вихованні, забезпечуючи його цілісність і системність. Адже студент педагогічного коледжу, засвоюючи певний метод виховання “на собі”, підсвідомо трансформує його на свою майбутню професійну діяльність. Наведемо конкретні приклади.

1. *Організація і проведення творчих зустрічей із митцями та їх обговорення.* Творча зустріч із Богданом Стельмахом – відомим поетом, драматургом, перекладачем, автором поетичних збірок, творів для дорослих і дітей – організована і проведена нами. Натхненний діалог із поетом пода-

рував усім присутнім незабутні хвилини ліричного настрою, роздумів про осінь і Львів, кохання і ніжність, історію й сучасність, поезію та пісню, вічність, молодість... І хоча письменник не вперше у Коледжі, особливий затишок академічної “світлиці” дав змогу всім присутнім відчувати себе “запрошеними у сни” Богдана Стельмаха. З ніжністю та ностальгією поет розповів про своє дитинство, перші проби пера, навчання в Українській академії друкарства та Львівському університеті, працю у Дрогобицькому музично-драматичному театрі, про пісенну майстерню, творцем якої назавжди залишається, адже завдяки відомим композиторам Володимирі Івасюкові, Богдану Яновському, Ігореві Білозору та Мирославу Скорикау й досі крилато витають над Україною їхні незабутні пісні.

Після натхненно прочитаних поезій Б. Стельмах у відповідях на питання слухачів розповів про відчуття духовної присутності Маркіяна Шашкевича у своїй творчості, адже обоє є уродженцями Золочівщини; про загубленість людини у сьогоденні та пошук себе, про драматичні твори та їх інсценізацію, про мотиви сучасного Львова у дитячих віршах зі збірки “Львів’янина і Левеня”. Окрім того, поет зачитав дитячі віршики-“переставки”, рядки яких побудовані на переставлянні складів у словах, що зумовлює виникнення нових слів. Ці новотвори Б. Стельмаха по-особливому зацікавили присутніх, адже можуть сприяти розвитку зв’язного мовлення дітей-дошкільників, учнів початкових класів, дітей, що потребують допомоги логопедів-дефектологів. У кінці поетичного вечора викладачі та студенти Педагогічного коледжу мали змогу розглянути видання творів письменника – збірки поезій, драм, спогадів, дитячих віршів. Побажання й автографи, що залишив на сторінках своїх книг Б. Стельмах, ще довго нагадуватимуть про цю осінню зустріч і надихатимуть до праці та навчання.

2. *Використання естетичних можливостей підручників для початкової школи.* Специфічність естетичного виховання студентів педагогічного навчального закладу пов’язана також із необхідністю більш широкого і поглибленого вивчення основ естетики і мистецтвознавства, формування широкого художнього кругозору, естетичного світогляду, що є запорукою всебічного розвитку естетичної освіченості й естетичної вихованості майбутнього вчителя. Майбутній учитель буде транслювати естетичні цінності, у тому числі цінності мистецтва, формувати ціннісні орієнтації, розвивати ціннісне ставлення до життя, до людини, до оточуючої дійсності. Сама професія вчителя вимагає від студента педагогічного закладу освіти сформувати в собі естетичну потребу, яка є необхідною передумовою створення власного естетичного образу як людини прекрасної [1, с. 143].

Як зазначає Н. Миропольська, вивчення чинної шкільної програмної документації та шкільних посібників показало, що естетична й художня сторони відбору матеріалів і розроблення завдань не є пріоритетними для укладачів підручників і посібників. Та й загалом підручники, програми та посібники швидко стають застарілими як тематично, так і методично, тому не можуть повністю забезпечити навчально-виховний процес необхідним текстовим і тренувальним матеріалом. Отже, потрібно дозовано вводити доступні сприйняттю дітей художньо-естетичні коментарі, розширювати той теоретичний “моноліт”, на якому тримається нині мистецтво слова у школі [8].

На наш погляд, існує значний потенціал ілюстративного матеріалу в існуючих підручниках, який доцільно використовувати в естетичному вихованні. Наведемо декілька прикладів (рис. 2).

Рис. 2. Використання інтегрованого методу естетичного виховання (робота з підручником) на функціональному рівні імітації професійної діяльності

На рис. 2 представлено декілька ілюстрацій із букваря та читанки. Вони відображають красу народних традицій (а), красу доброго вчинку (б), ви-
190

соке почуття дружби і взаємодопомоги (в), красу природи (г), красу природи і прекрасне прагнення допомоги їй (д), чарівне поєднання слова і краси пейзажу (е), красу мистецького виробу (є). Таких прикладів можна навести дуже багато. Зауважимо, що у підручниках ілюстрації є кольоровими, що підвищує їх естетичний вплив на студентів та учнів.

Використання ілюстративного матеріалу підручників початкової школи є доступним і ефективним методом естетичного виховання студентів педагогічних коледжів. Цей метод виконує три взаємопов'язані функції: сприяє естетичному вихованню студентів, знайомить їх із підручниками початкової школи та одночасно готує до естетичного виховання учнів у майбутній професійній діяльності чи у процесі педагогічної практики.

Таким чином, функціональний взаємозв'язок методів естетичного виховання студентів педагогічного коледжу передбачає використання їх у цілісності та системності, забезпечує неперервність використання одного і того ж методу на різних етапах діяльності науковців, викладачів, учителів і студентів. До подальших напрямів відносимо дослідження можливостей форм і засобів естетичного виховання у їх функціональному зв'язку з методами.

1. *Бані-Ісса Х. М. Д.* Естетичне виховання у вищих навчальних закладах України у сучасний період : дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / *Халдун Мохамед Джабер Бані-Ісса*. — Луганськ, 2002. — 186 арк.
2. *Вертегел В. Л.* Виховання естетичного смаку в студентів вищих навчальних закладів МВС України засобами іноземних мов : дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / *Вертегел Вікторія Леонідівна*. — Херсон, 2008. — 230 с.
3. *Зайцева І. Є.* Розвиток естетичної культури майбутніх учителів засобами театрального мистецтва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / *І. Є. Зайцева*. — К., 2001. — 20 с.
4. *Козловська І. М.* Теоретичні та методичні основи інтеграції знань учнів професійно-технічної школи : монографія / *І. М. Козловська* ; [за ред. *С. У. Гончаренка*]. — Львів : Світ, 1999. — 302 с.
5. *Кузьмінський А. І.* Педагогіка : підручник / *А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко*. — [3-тє вид., випр.] — К. : Знання-Прес, 2008. — 447 с.
6. *Лихачев Б. Т.* Теория эстетического воспитания школьников / *Б. Т. Лихачев*. — М. : Просвещение, 1985. — 176 с.
7. *Маленкова Л. И.* Теория и методика воспитания : учеб. пособие / *Людмила Ивановна Маленкова*. — М. : Педагогическое общество России, 2002. — 480 с.
8. *Миропольська Н. Є.* Формування художньої культури учнів загальноосвітньої школи засобами мистецтва слова: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: 13.00.01 / *Н. Є. Миропольська*. — К., 2003. — 36 с.
9. *Новикова Г. Л.* Образование и эстетическое воспитание личности студента педвуза в контексте культуры (Теоретический аспект) / *Г. Л. Новикова* // Педагогическое образование и наука. — 2005. — № 3. — С. 50—53.

10. Шевцов Е. В. Эстетическое воспитание: пути и проблемы / Е. В. Шевцов. — М. : Знание, 1988. — 64 с.
11. Яремчук Н. Я. Педагогіка : навчальний посібник / Н. Я. Яремчук. — Львів, 2010. — 199 с.

Стаття надійшла до редакції 22.05.2012

Ю. Деркач

Взаимосвязи форм и методов эстетического воспитания студентов педагогического колледжа

Обосновано суцність и целесообразность функциональной взаимосвязи форм и методов эстетического воспитания студентов педагогического колледжа в системе “ученый – преподаватель – учитель – студент – учащийся”. Теоретические положения проиллюстрированы конкретными примерами.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, методы эстетического воспитания, профессиональное образование, студент, педагогический колледж.

Yu. Derkach

Interconnections between Forms and Methods of Aesthetic Education of Pedagogical College Students

The article deals with the concept and purposefulness of functional interconnection among aesthetic education forms and methods of pedagogical college students in the system “a scientist – a lecturer – a teacher – a student – a pupil”. Theoretical statements are provided with the definite examples.

Key words: aesthetic education, forms and methods of aesthetic education, professional education, student, pedagogical college.

Рецензент – кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник С. М. Вдович